

DİSK'İN İLK ÇEYREK ASRI: 1967-1992

DİSK nesnel bir olgudur

13 Şubat 2017 günü DİSK kuruluşunun 50. yılını kutladı. Ben bu yazımda bu 50 yılın ilk 25 yılını değerlendirmek istiyorum. DİSK'in ilk 25 yılı yani çeyrek asrı da 2 ayrı bölümde incelenmek zorundadır: “DİSK'in Doğuşu ve Yükselişi Dönemi, 1967-1980 Yılları” ve “DİSK'i Yok Etme Çabalarına Karşı Direnme Dönemi, 1981-1992 Yılları”.

Bir ülkenin sendikal hareketindeki gelişmelerin kaynağı işçi kitlelerindeki değişimdir. Bu değişim de o ülkenin tarihsel, ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel tüm koşullarını yansıtır. DİSK'te gerek kurucuların, bir Kemal Türkler'in, bir Rıza Kuas'ın, gerekse DİSK'e sonradan gelen sendikacıların katkısı büyüktür. Ama DİSK'in kuruluşu ve gelişimi, bir avuç sendikacının iradi başarısı değil, somut ekonomik, toplumsal ve siyasal koşullarda yeni arayış içinde olan işçi kitlelerinin yeni bir sendikacılık anlayışına yönelmelerinin nesnel bir ürünüdür.

1961-80 arasındaki son derece hızlı, dinamik toplumsal muhalefet ortamında, DİSK için mücadele eden sıradan işçilerden, işçilerin DİSK üyesi olmaları için uğraş veren öğrenci gençliğe, öğretmenlere, aydınlara, Kavel'de, Paşabahçe'de, Derby'de, Demir-Döküm'de, Singer'de, Adana'da, Kars'ta, Ceylanpınar'da, Edirne'de mücadele edenlere kadar DİSK tüm işçilerin, sosyalistlerin, sosyal demokratların, demokrasiye inananların, bir toplumsal muhalefetin ortak ürünüdür.

Bu nedenle DİSK'in üye sayısı kısa zamanda 15-20 binlerden üç yüz binlere ulaştı.

DİSK işçilerin gözbebeği olurken, devletin, sermaye sınıfının ve sınıf sendikacılığına karşı çıkan sarı sendikacıların korkulu rüyası oldu.

Ayrıntılarına sonra değineceğim bir süreçte kimi bağımsız sendikalarla yapılan tartışmalardan sonra Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş sendikaları 12 Şubat 1967'de Türk-İş'ten ayrılma kararı aldılar ve aralarına bağımsız Gıda- İş ve Türk Maden-İş sendikalarını da alarak 13 Şubat 1967'de DİSK'i kurdular.

Türkiye'de zaman zaman sendikal birliğin Türk-İş'te gerçekleştirilmesini savunan kimi sözcük "ilerici" çevreler, bu iddialarına gerekçeler ararken geriye de dönerek DİSK'in kuruluşunun yanlış bir çıkış olduğu görüşünü öne sürdüler. Bazıları “DİSK biraz deneyimsizlik, biraz da aceleci kararlar sonucu kuruldu”, derken bazıları “DİSK'i Türk-İş'ten ayrılan ya da kendini ihraç ettiren sendikacılar kurdu” diye yazdılar.

Kimileri DİSK ABD'nin sosyalist ve komünist sendikacıları ayrı örgütlerde tutarak düşman yaratmaya dönük “tecrit politikası” sonucunda kuruldu, kimileriye “DİSK'e gidenler Türk-İş yöneticilerinin oyununa geldi” gibisine “komplo teorileri” öne sürdü. Bu arada Türkiye İşçi Partisi (TİP) üyesi bazı kişiler DİSK'in TİP'in 1966'da Malatya'da yapılan 3. Genel kurulunda alınan karar gereği kurulduğunu iddia etti. Kimileri de DİSK'in kuruluşunu Türkiye Komünist Partisi'ne (TKP) mal etmeye çalıştı.

Tüm bunlar öznel yaklaşımlar. Oysa bir bütün olarak DİSK'in kendisi nesnel bir olgu.

DİSK Türkiye'deki mücadelecı sendikal yaklaşımın sürekliliğini temsil eder

Türkiye'deki işçi hareketlerine kısa bir bakış DİSK'in oluşumunun arkaalanını gözler önüne serebilir.

23 Temmuz 1908'de "hürriyet" ilan edildi. Her yerde "eşitlik, adalet, kardeşlik" sözlerinin söylendiği bir ortamda 6 ay gibi çok kısa bir zamanda Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde (İstanbul, Selanik, İzmir, Adana, Beyrut, Midilli, Üsküp...) 110 dolayında grev yapıldı. Bu bir büyük ekonomik, toplumsal ve siyasal patlamayı ifade ediyordu. Görece olarak böylesine yoğun ve yaygın bir işçi hareketi 1960'lı yılların ikinci yarısına kadar görülmeyecekti. İşçiler hızla bir araya gelmeyi öğrendiler, grev türlerini ve taleplerini çeşitlendirdiler, ilk kez "dayanışma"nın ne olduğunu yaşadılar. "Hürriyet"i ilan edenler önce geçici, sonra kalıcı sendika ve grev yasakları getirdiler. İşçiler karşılarında grevleri durduran, baskıyla ezmeye kalkan, yasayla sendika yasağı getiren "devlet"i, sözde "ilerici" İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni gördüler.

1908-1923 arası işçiler yabancı sermayenin baskıları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı koşullarında 50 dolayında grev yaptılar. Bu çabalarında ilk kez ciddi bir biçimde sosyalist hareketle tanıştılar. "Sosyalizm" sözcüğünü duyar oldular. 1 Mayıs işçi bayramlarını kutladılar. "Sınıf bilinci"nden söz ettiler. Siyasi parti kurmaya, siyasi partilerde yer almaya çalıştılar. Tabii ki Kurtuluş Savaşı'nda da yer aldılar. Bunlar DİSK'e kadar uzanacak yolun ilk taşlarıydı. Örneğin Üzeyir Avni Kuran (1891-1968), Zühtü Tetey (1903-1974), Yusuf Sıdal (1904-1988 ?) adlı işçiler 1920'li yılların birikimini 1947 sendikacılık hareketine, sonradan DİSK'te ortaya konan sendikacılık anlayışına taşıyacaktı.

1923-1960 arasında 40 dolayında grev gerçekleşti. Bunun ancak 10'u 1936'da grev yasağı getiren İş Kanunu'ndan sonradır. Otoriter ve düzenleyici yeni cumhuriyet ve tek parti (Cumhuriyet Halk Partisi, CHP) "imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir millet" istiyordu. Toplumsal sınıfları ve sınıf çıkarlarının varlığını kabullenmeme ve sınıf mücadelesini önleme çabasındaki CHP, "paternalist" bir tutumla işçi sınıfına "korporatizm" anlayışını empoze etmeye çalışıyordu. Devletin kurduğu kamu iktisadi teşekküllerinde (KİT) memur tipli işçiler yaratıldı.

1938'de "sınıf esasına dayalı" cemiyet kurma yasağı getirilmişti. II. Dünya Savaşı sonrasının zorunlu "demokrasi" koşullarında Haziran 1946'da bu yasa kaldırıldı. Kısa zamanda İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Zonguldak gibi illerde çok sayıda sendika kuruldu. Eskinin birikimi örgütlenmede sürekliliği sağlıyordu. Yeni kurulan birbirine rakip Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) de sendikaların kuruluşuna destek verdi. Ama bu gelişme yaklaşık 6 ay sonra 16 Aralık 1946'da bir sıkıyönetim tebliğiyle sona erdirildi.

1946 sendikacılığı ileride DİSK örgütlenmesine yansıyacak bazı izler de bıraktı. Geleneklerde zaman zaman kopmalar, kırılmalar olsa bile sendikal mücadelenin sürekliliği devam ediyordu.

1947-1961 Sendikacılık anlayışında yol ayrımının başlangıcı

Şubat 1947'de içinde "siyasete karışma" yasağı da olan Sendikalar Kanunu çıkarıldı. Türkiyede sendikacılığın ülke çapında yaygın olma koşullarını düzenleyen ilk yasa olan ve bir anlamda işçi sınıfı mücadelesinin ulaştığı boyutu da yansıtan 1947 Sendikalar Kanunu, biçimsel yaklaşımı ve "siyaset yasağı"yla Türkiye'de bir sendikacılık anlayışının temelini attı: 1947 Sendikacılık

Anlayışı. Bu anlayış daha sonra Türk-İş'in tüzüğünde "partilerüstü sendikacılık" terimiyle damgalanacaktı.

Sendikalara işçilerin mücadele aracı olarak değil, sosyal control araçları olarak bakan CHP hemen faaliyete geçerek kendine bağlı, hükümetin denetiminde birçok sendika kurdu. Özellikle kamu iktisadi teşekküllerinde (KİT'ler) çalışan memur tipli kişilerden iktidarın resmi ideolojisini benimseyen, sırtını iktidara dayanan, her durumda "devlet baba"yla uzlaşacak, görece diğer işçilere göre daha iyi şartlara sahip yeni bir sendikacı tipi yaratılmak istendi. Ama giderek büyüyen özel sektördeki (özellikle metal ve dokuma işkolları) işçilerin kötü çalışma koşulları farklı bir sendikacılık anlayışını, değişik bir örgütlenmeyi gerektiriyordu. Özel sektördeki çalışma koşulları mücadelecilik sendikacılığı zorluyordu.

Devlet işletmelerinde, hele hele hizmet sektöründe çalışan ve sendikal kimliği orada oluşan sendikacılarla, fiilen mal üreten özel işyerlerinde çalışan ve sendikal anlayışı sömürü ve sınıf sezgisiyle gelişen sendikacılar arasında bariz farklar oluşuyordu. Türkiye'de 1947 sonrasında sendikacılığın ilk yeşerdiği devlet işyerlerinde devlete bağımlı, vesayetçi bir sendikal anlayış gelişirken, özel sektörde karşısında devleti değil de bir patronu hedefleyen atak ve mücadelecilik, farklı bir sendikal anlayış ortaya çıkıyordu. Nesnel koşulların sonucu olan bu öznel olgu iki ayrı sendikacılık geleneğinin temellerini oluşturuyordu.

1947-1961 arasında değişik kişilikteki sendikacılar mevcut CHP ve Demokrat Parti'yle (DP) flört ettikleri bir dönemi yaşadı. Bu süre içinde kurulan işçi birlikleri çok farklı deneyler üretti. Bunlardan 1948'de kurulan 1962'de Türk-İş tarafından tasfiye edilen İstanbul İşçi Sendikaları Birliği (İİSB) çok önemliydi. Bu kuruluş bünyesinde CHP ve DP yanlısı sendikacılar arasında mücadeleler oldu. DP, alternatif olarak Hür İşçi Sendikaları Birliği'ni kurdu. Yeniden birleşme oldu, bu kez "10'lar Grubu" muhalefeti başladı. Grev hakkı için yapılan ve 100 bin kişinin katıldığı söylenen Sarayhan Mitingi bu muhalefetin ürünüydü. İİSB içinde uzlaşmacı, vesayetçi sendikal anlayışla devletten, hükümetlerden, işverenlerden bağımsız hareket etme yanlısı mücadelecilik sendikal anlayış mücadelecilik içinde bir aradaydı.

Amerikan sendikacılığı ve uluslararası sendikal hareket

1952'de Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Türk-İş kuruldu. Türk-İş'in kuruluşundaki ABD etkilerini bir "komplo teorisi"nin ışığında fazla abartmamak gerekir. Türk-İş kurulmadan önce ve kurulmasından hemen sonra çok sayıda ABD'li sendikacı ABD'nin Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'deki sendikal hareketi Amerikancı bir çerçeveye oturtmak için yoğun çaba harcadılar. Ancak Türk-İş'in ABD kuruluşlarından doğrudan para alması, çok sayıda sendikacının ABD'de eğitime tabi tutulması esas 1960'lı yılların işidir.

ABD'nin Amerikan Emek Federasyonu (AFL) ve 1949'da kurulan Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) aracılığıyla Marshall Planı dahilinde, Soğuk Savaş koşullarında dünya çapında giriştiği "lobicilik sendikacılık" anlayışı ve anti-komünist, milliyetçi örgütlenme tarzı Türkiye'de sendikal alanı epey etkiledi. ABD mücadelesini yalnızca Türkiye'de değil, uluslararası düzeyde sürdürüyordu.

Diğer yandan hem uluslararası işkolu federasyonlarında, hem de bazı Avrupa sendikal

merkezlerinde komünist ya da sosyal demokrat partilere, işçi partilerine üye sendikacılar ABD'nin uzlaşmacı, sarı sendikacı, anti-komünist, milliyetçi sendikal söylemine karşı çıkıyorlardı. Kısacası uluslararası sendikal harekette de iki farklı sendikal anlayış mücadele içindeydi.

İşte böylesi bir ortamda, Uluslararası Metal İşçileri Federasyonu IMF'nin genel sekreter yardımcısı ve Türkiye sorumlusu olan (1956-64) ve Amerikan sendikacılığına karşı savaş açan Charles Levinson Türkiye ile ilgilenmeye başladı ve TİP ve DİSK kurucusu olacak T. Maden-İş başkanı Kemal Türkler'le ilişki kurdu. Kemal Türkler 1960 başında Cenevre'ye gitti. IMF'nin resmen üye olamayan Maden-İş'e maddi yardımları başladı. Levinson 1964'te Uluslararası Kimya İşçileri Federasyonu (ICF) genel sekreteri olunca bu kez TİP ve DİSK kurucusu olacak Lastik-İş'e yardım etmeye başladı.

TİP'in kurulmasında Levinson'un ne kadar katkısı var bilmiyoruz. Ancak TİP kurulduktan sonra Levinson tüm uluslararası sendikal çalışmalarda TİP'i ve TİP'li sendikacıları her yerde övmüştür. Bu yüzden de Türk-İş yöneticileri tarafından komünist olmakla suçlanmıştır. Levinson ayrıca 1961 yılında Kemal Türkler'in TİP'i temsilen Sosyalist Enerjasyonel'in Roma kongresine kılmasını sağlamıştır.

Kısacası DİSK'in kuruluşuna giden yolda uluslararası sendikal hareketin olumlu katkılarını dikkate almak gerekir. Nedense DİSK analizlerinde bu husus hiç dikkate alınmaz.

Kırılım Noktaları

T. Maden-İş, T. Lastik-İş ve Basın-İş sendikaları 12 Şubat 1967 günü yaptıkları kongrede "Türk-İş Üyeliğinden Ayrılma Hakkında Rapor" adlı bir belgeyi kabul etmiştir. Bu raporda sıralanan 15 "neden" aynı zamanda "DİSK'in kuruluş nedenleri"dir. Bunlar arasındaki Paşabahçe grevi sonradan biraz abartılmıştır. Oysa raporda 7 değişik grev eleştirilmiştir.

DİSK'i kuran sendikacılarla uzlaşmacı, vesayetçi sendikacılar arasındaki yol ayrımı yukarıda anlattığımız biçimde 1947-1961 yıllarında şekillenmeye başlamıştı. Bu süre içinde özel sektörde çalışan ve sömürünün biraz daha farkında olan işçileri örgütlemiş bulunan DİSK kurucularının görüşleri oldukça belirginleşmişti.

Şu olaylar aradaki ayrımı daha da körükler: Sonradan DİSK'i kuracak olan bazı sendikacıların 13 Şubat 1961'de Türkiye İşçi Partisi'ni kurmaları (Türk-İş'lilerin alternatif Türkiye Çalışanlar Partisi girişimi fiyaskoyla sonuçlanmıştır), Türk-İş'in 1964 Genel Kurulu'nda "partilerüstü sendikacılık" anlayışını temel ilke kabul etmesi, 1965 Kozlu olayları sırasında Türk-İş'in TİP'i ve TİP'li sendikacıları komünistlikle suçlaması, 1965 seçimlerinde TİP'in çok başarılı olup TBMM'ye 15 milletvekili sokması (ikisi, Rıza Kuas ve Kemal Nebioğlu, hem TİP, hem de DİSK kurucusudur), Türk-İş'in 1966 genel kurulunda TİP'li sendikacıların tamamen tasfiye edilmeleri ve 1966 Paşabahçe grevi nedeniyle üç sendikanın Türk-İş'ten geçici olarak ihraç edilmesi.

Türk-İş'in kurulmasından sonra yöneticilerle ihtilafa düştüğü her zaman "yeni bir konfederasyon gerekir" sözü söylenmiştir. Kavel grevi sırasında da böylesi görüşler ortaya atılmıştır. Zaten DİSK kurucu sendikalarından Maden-İş'in Genel Yönetim Kurulu 26 Ocak 1966 tarihinde "hakiki işçi konfederasyonu kuruluşuna öncülük etmek" diye bir karar almıştı.

1960'lı yıllarda kapitalist gelişme, mülksüzleşme, kente göç, teknolojik değişiklikler çerçevesinde, "sosyalizm"den söz edilen bir bağlamda, köyle bağlantısı kesilmeye başlayan, tüketim kalıplarında değişimler olan, konut, kira, beslenme, sağlık sorunları yoğunlaşan, eğitim düzeyi nisbi olarak yükselen, niteliği zamanla değişen, ancak sömürü oranı da sürekli artan işçiler açısından yeni bir sendikal anlayışın gerekliliği kaçınılmazdı. Değişen ekonomik, toplumsal ve siyasi koşullar yeni bir sendikacılık anlayışını gerektiyordu.

1962-80 yılları arasında uygulanan ithal ikameci ekonomik politika da buna uygundu. Ücret, maaş ve tarım gelirleri artarken, işverenler alım gücü yükselen, iç talebi artan emekçilerden çok da şikayetçi değildi. Nitekim 1963-66 yılları arasında 26 bin işçinin katıldığı 180 grevin yaklaşık yüzde 90'ı özel sektörde gerçekleşmişti.

1961 Anayasasının sağladığı nisbi demokratik ortam, bazı engellemeleri getirse bile 274 ve 275 sayılı yasalar Türkiye'de yeni bir sendikacılık anlayışının doğmasının da yasal koşullarını yaratmıştı.

TİP'in beklenmedik gelişiminin işçilerden gördüğü desteğin TİP'i kuran sendikacıların sendikal anlayışını etkilememesi mümkün değildi.

Sendikal yaklaşımlardaki farklılığa siyasi yaklaşım farklılığı da eklenince TİP'li sendikacılarla Türk-İş'in uzlaşmacı yöneticilerinin mücadelesi uzlaşmaz bir noktaya ulaştı.

Türk-İş'in kurulmasından sonra yöneticilerle ihtilafa düşüldüğü her zaman "yeni bir konfederasyon gerekir" sözü söylenmiştir. Kavel grevi sırasında da böylesi görüşler ortaya atılmıştır. DİSK Kurucu sendikalarından Maden-İş'in Genel Yönetim Kurulu 26 Ocak 1966 tarihinde "hakiki işçi konfederasyonu kuruluşuna öncülük etmek" diye bir karar almıştır.

Kuruluş Söylemindeki Muğlaklıklar

DİSK Kuruluş Bildirgesi'yle görüşlerini ortaya koydu. Bu görüşler özet olarak Anatüzük'te de yer aldı. Her iki belge incelendiğinde başlangıçta söylenenlerin DİSK'in sonradan değişik bir bağlamda geliştirdiği söylemden oldukça farklı olduğu görülecektir. DİSK kuruluşta kendisine "devrimci" denmesini uygun görmüştü. Ancak bu niteleme Kuruluş Bildirgesi'ndeki Beslenme Devrimi, Barınmada Devrim, Sağlıkta Devrim, Vergide Devrim... gibi başlıklarda yer alan biçimiyle henüz egemen devlet ideolojisinden kopuşu içermiyordu. Nitekim DİSK, Kuruluş Bildirgesi'nde devrimciliği şöyle tanımlıyordu: "Biz devrimciliği; bugünkü tutucu, gerici, ekonomik, sosyal ve politik ilişkilerin Anayasa uyarınca değiştirilmesi ve Anayasa ilkelerinin hayata uygulanması anlamına, alıyoruz."

DİSK'in kuruluş günlerinin söylemi, TİP'in söylemine benzer biçimde, işçilerin anayasal yoldan kendi siyasi partileriyle iktidara gelmesini amaçlayan oldukça siyasi bir retoriğe sahipti. Planlı devletçiliğin, Anayasanın eksiksiz uygulanmasının, sosyal adaletin gerçekleştirilmesinin istendiği Kuruluş Bildirgesi'nde "işçi sınıfının devlet yönetiminin her kesiminde söz ve karar sahibi olması" amaç gösteriliyordu. Buradaki "karar sahibi olması" tanımlaması elbette oldukça ileri bir amaçtı.

DİSK'in Dört Mücadele Yılı adıyla Şubat 1971'de yayınlanan bir broşürde ise Kuruluş

Bildirgesi'ndeki görüşler tekrarlanmakla birlikte şöyle denilecekti: "DİSK topluluğu... geri bırakılmış Türkiye'de sendikacıların mutlaka ilerici Anayasamızın ilkelerine sahip çıkarak politika yapmaları, kendi partileri içinde görev almaları, kendi partilerinin iktidara gelmesi için mücadele vermeleri gerektiği görüşünü savunmuştur... **İşçi sınıfının ideolojisi sosyalizmdir.** Bu nedenle sendikalar bir yandan ekonomik mücadeleyi sürdürürken, öte yandan da işçi sınıfını kendi ideolojisine sahip çıkaracak eğitimi yapmak zorundadırlar." Aynı broşürde ayrıca "DİSK ise, Türkiye'nin geri kalmışlıktan, içine düştüğü emperyalizm ağından, tüm haksızlıklardan kurtulabilmesinin tek öncü, devrimci gücü olmuştur" biçiminde oldukça tartışmalı bir cümle yer alacaktı.

Daha kuruluş günlerinde 14 Şubat 1967 tarihli ANT dergisinin 1. sayısında yer alan yazısında Fethi Naci "Büyük bir eğitim faaliyetine girişmesi zorunlu olan DİSK yöneticilerinin dikkat edecekleri en önemli husus, sendika ile parti arasındaki mahiyet farkıdır" diyerek oldukça önemli bir ön uyarıda bulunacaktı.

DİSK'in kuruluş günlerindeki yaklaşımı 1980 askeri darbesinden sonra görülen DİSK Davası'nda askeri savcılarca iddia edildiği gibi, yasalara uygun sözler kullanma kaygısından kaynaklanmıyordu. Bu söylem son derece samimiydi ve 1965-67 yıllarındaki TİP söylemini yansıtıyordu. Bu söylem içinde işçi sınıfının asgari programı ya da azami programında olması gereken hedefler aynı anda sıralanabiliyordu.

DİSK'in başlangıçta ortaya koyduğu görüşler Batı Avrupa'da sosyal demokrat partilerle içiçe çalışan sendikal merkezlerin yaklaşımlarını andırmakla birlikte, "sınıf" sözcüğünü vurgulaması, işçi sınıfına politikada "karar" yetkisi tanınmasıyla onlardan ayrılıyordu. İşçi sınıfının politik mücadele geçmişi çok güçlü olmayan az gelişmiş bir ülkedeki bu sendikal yaklaşım 1967 dünya koşullarında oldukça doğaldı.

Sendikal mücadelenin yetmezliğine, siyasi mücadelenin gerekliliğine vurgu

Ancak kuruluş ilkelerindeki eksiklikler, muğlaklıklar, çelişkiler ne olursa olsun, Türkiye'de bir sendikal kuruluş Anatüzüğünde ilk kez sendikal mücadelenin yetmezliği ve siyasi mücadelenin gerekliliği açıkça vurgulanıyordu. Bu sendikal hareket açısından son derece önemli bir gelişmeydi. Böylesi bir yaklaşım "partilerüstü sendikacılık" şemsiyesi altında AP ya da CHP'de politika yapan sendikacı milletvekilleri başta olmak üzere Türk-İş'li sendikacılar tarafından şiddetle eleştirildi.

DİSK kuruluş yıllarını kendisine yönelik "komünist" suçlamasına karşı yoğun bir savunmayla geçirdi. Henüz TİP içinde ayrılıkların su yüzüne çıkmadığı 1967-71 döneminde ülkenin tüm sosyalistleri, sosyal demokratları, tüm demokratları, tüm ilericileri, zaman zaman DİSK'li sendikacılara rağmen DİSK için çalıştı. Özellikle İstanbul'da '68 Kuşağı'nın bir kısmı sürekli fabrika kapılarındaydı.

1967-69 döneminde kimi gençlik kuruluşu liderleriyle TİP içinde birlikte olmanın verdiği güvenle DİSK'li sendikacıların gençlik kuruluşlarıyla ortak bildiri yayınlaması, birlikte eyleme girişmesi, üniversite gençliği kuruluşlarını desteklemesi DİSK'in kuruluş yıllarının olumlu yanlarıydı.

Özel sektörde örgütlü olma DİSK sendikalarını daha mücadeleci yapıyor

Öte yandan DİSK aynı yıllarda Çemberlitaş'taki bir kata hapsedilmişti. Gerekli örgütlenmeyi ve eğitimi gerçekleştiremiyor, TİP çevresindeki ilerici, sosyalist nitelikli işçileri sendikal mücadeleye kanalize edemiyordu. Sendikal örgütlenme esas olarak İstanbul-İzmit hattını ve genelde özel sektörü içeriyordu. Henüz Türkiye çapında yaygınlık kazanılamamıştı. Grev hakkı olmayan memur sendikalarıyla gerekli bağlar kurulamamıştı.

Genel Başkana aşırı yetkiler tanıyan Anütüzük zaman zaman sorunlar yarattı. Kimi durumlarda da DİSK Anütüzüğündeki muğlak yaklaşımlarla çelişen düzenden yana açıklamalar yapıldı.

Çeşitli olumsuzluklara rağmen o günkü koşullarda Türk-İş sendikalarının 1 günlük ücrete aldıkları zammı DİSK sendikaları 2-3 saat için elde etmeye başlayınca işçilerin DİSK'e yönelişi hızlandı. Bu arada DİSK içinde işçiler zaman zaman yöneticilere rağmen yeni eylem türleri denediler. Derby, Türk Demir-Döküm, Singer fabrikaları işgalleri bu çabaların unutulmaz örneklerini oluşturdu.

15-16 Haziran 1970 DİSK için bir dönemeç oldu. 31 Aralık 1961'deki Saraçhane mitinginden sonra DİSK üyeleri DİSK'in bir kararı olmadan, kendilerine katılan DİSK üyesi olmayan işçilerle birlikte Türkiye işçi sınıfı tarihinde ilk kez etkin, kitlesel bir eylem gerçekleştirdi. Bu, DİSK'i DİSK yapan büyük eylemlerin ilkiydi. Direnişin nedeni özeldir DİSK'i kapatmak, genelde sendika özgürlüğünü kısıtlamak amacıyla AP iktidarınca getirilen yasa taslağıydı. Bu taslağa aralarında sonradan DİSK Genel Başkanı olacak olan Abdullah Baştürk'ün de bulunduğu Türk-İş'li parlamenterler olumlu oy vermişlerdi.

DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler 15-16 Haziran Direnişi sırasında olayların kendilerinin de beklemediği bir konuma girmesi üzerine radyodan işçileri uyarırken, o dönemin DİSK Genel sekreteri Kemal Sülker şöyle diyordu: "Girişilen tahripkâr eylemle ilgimiz olmadığını işçileri Bakanı'na söyledik. Ve kesinlikle bu tahripkâr olayları tasvip etmediğimizi bildirdik. Ayrıca işçilere de radyoda bir uyarı yaparak kötü cereyanlara alet olmamalarını istedik."

12 Mart Müdahalesi'nden az bir süre önce yayınladığı broşürde "işçi sınıfının ideolojisi sosyalizmdir" diyen DİSK, 12 Mart Müdahalesi'ni desteklerken şöyle değerlendiriyordu: "DİSK, Atatürk devrimlerinin ve Anayasa ilkelerinin korunmasında, uygulanmasında ve geliştirilmesinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yanında olduğunu belirtmekten kıvanç duyar. Parlamentodan çıkarılan Anayasaya aykırı kanunlar ve hükümetin ısrarla yürüttüğü Anayasa dışı uygulamalar, sosyal patlamalara yol açan tutum ve davranışlar memleketi bir kardeş kavgasının eşiğine getirmiştir. İşte böyle bir ortamda memleketin beceriksiz ellerde, emekçi halkımızın da perişanlığını artıracak bir yuvarlanmayı gören ve Türk Milletinin bağrından oluşan Silahlı Kuvvetlerin bu vahim durum karşısında aldığı kararlar işçi sınıfımızın devrimci kesiminde büyük bir ferahlık yaratmıştır."

12 Mart askeri müdahalesini ilk günlerde çok sayıda ilerici kuruluş da desteklemişti. Ne var ki, konumuz açısından yukarıdaki sözler DİSK'in o günlerde "sosyalizm" sözcüğünü kullanmakla birlikte, resmi ideolojiden kopmamış olduğunu gösterir. DİSK, bu söylemi 12 Mart Dönemi'nde "günü kurtarmak" amacıyla kullanmaya devam etti. Bu dönemde DİSK'li sendikacıların tek sorunu doğal olarak "kapatılmamak"tı. 12 Mart darbesinde devlet ve ABD, DİSK'i tehdit olarak görmedi. DİSK de 1971-75 arasını devletle çatışmadan geçirdi. 1974 Kıbrıs hareketini bile destekledi.

Siyasi ilişkiler

Siyasi bakımdan DİSK'in ilişkileri açısından ilk 13 yıl şöyle değerlendirilebilir: 1965-71: TİP'li Yıllar / 1971-75: CHP'li Yıllar / 1975-77: TKP'li Yıllar /1978-1980 Herkesli Yıllar.

DİSK, 1967-71 arasında genel olarak TİP'i destekledi. DİSK kurucularından Kemal Nebioğlu ve Rıza Kuas 1965 seçimlerinde TİP'ten seçilerek TBMM'ye girdiler. Rıza Kuas 1969'da yeniden seçildi. 1968'de DİSK ve Maden-İş Başkanvekili Şinasi Kaya TİP'ten İstanbul Belediye Başkanı adayı olmuştu. DİSK 1969 genel seçimlerinde ve ara seçimlerde TİP'e oy verilmesi çağrısında bulundu. 1969'da TİP adına radyodan konuşanlar arasında DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler de vardı ve konuşmasında CHP'yi ve Bülent Ecevit'i çok sert eleştirmişti.

Bu görüntüye rağmen DİSK ile TİP arasında kurulması gereken ilişkiler hiçbir zaman oluşturulamadı. DİSK ile TİP hiçbir zaman bütünleşemedi. Daha yüksek ücret, daha iyi sözleşmeler nedeniyle DİSK'e kazanılan işçiler sosyalizme kazanılamadı. Bu olumsuzlukta en büyük pay DİSK'li sendikacılarındı. Uvriyerist yaklaşımlarını TİP içinde yarıdan bir fazla "işçi" çoğunluğu gerektiren tüzük hükmüne dayanarak korumaya çalışan DİSK'li sendikacılar, çeşitli kademelerinde yer almış olsalar bile hiçbir zaman tam bir TİP'li olamadılar.

DİSK'li sendikacılar açısından önce sendikalizm, sonra TİP geldi. TİP'lileri günlük sendikal mücadelede sonuna kadar kullanan sendikacılar, aynı TİP'lilerin DİSK tabanında siyasi çalışma yapmasını engellediler.

DİSK Genel Başkanı 1971'deki 4. TİP Genel Kurulu'nda görev almadı. 12 Mart sonrasında TİP'in kapatılmış olması kimi DİSK'li sendikacıları politik olarak özgürleştirmişti. Artık üzerlerinde TİP'in ideolojik etkinliği kalmamıştı. 1973 Genel Seçimleri sonrasında koşullar değişmişti. DİSK Genel Başkanı "Halk Sektörü"nü, CHP'yi ve başkanı Bülent Ecevit'i övüyordu. DİSK 1973 genel seçimlerinde ve onu izleyen yerel seçimlerinde CHP 'ye oy verilmesi çağrısında bulundu. DİSK bu çağrıyla 1977 ve 1979'da tekrarladı. 1979'daki tek farklılık, sosyalistlerin baskısı ile CHP'yi destekleme kararında sosyalist partilere de oy verilebileceğinin belirtilmesiydi.

1974'te birlikte bağımsız ya da Türk-İş'ten ayrılan CHP yanlısı sendikacıların etkin olduğu sendikalar DİSK'e üye olmaya başladı. CHP ile ilişkiler düzeltildi. Öznel olarak tanımlarsak, DİSK'in "CHP'leştirilmesi" başlamıştı. Gerçekte hem DİSK, hem de CHP bir değişim geçirmekteydi. Bu olgu TİP bağlamında nicel olarak gelişemeyen DİSK'in üye sayısının artmasına yol açtı. Ancak bu nicel gelişme, örgütsüz ya da Türk-İş'te örgütlü işçilerin DİSK sendikalarında örgütlenmesinden çok bağımsız sendikaların DİSK'e katılımı ile gerçekleşiyordu.

Yine de 1974 sonrasında DİSK, işçilerin tek sendikal umuduydu. 12 Mart öncesindeki geleneğiyle DİSK, sınıf içinde direnişin, farklı olmanın, kavganın adı olmuştu.

TKP'lilerin DİSK'e verdiği zarar

Mayıs 1975'teki V. Genel Kurulda sosyalist olarak bilinen sendikacılar yönetim dışında kaldı. Genel Kurul sonrasında "ilerlemeciler" (TKP'liler) olarak adlandırılan politik bir yapılanma DİSK'te egemen oldu. Görünüşte kuruluşa "dinamizm kattığı" söylenen bu siyasi yapılanma siyasi

parti-sendikal örgütlenme farklılığı ve ilişkisi açısından son derece önemli yanlışlar içeren görüşleriyle sendikal örgüte siyasal işlev yükleyen, ikameci, sekter, ultimatocu tavırlarıyla önemli yanlışlar üretti ve DİSK'e zarar verdi.

Bu arada DİSK Anafütüzüğü gereği birleşmesi gereken üye sendikalar arasındaki sorunlar, CHP yanlısı sendikacılar lehine çözüldü. Bazı sosyalist sendikacılar DİSK'ten ihraç edildi. CHP'li sendikacılar "ilerlemeciler"le yani TKP'li kadrolarla birlikte muhalif sendikacıları tasfiye etti.

Örgüt içi olumsuzluklara rağmen 1975-1977 arasındaki bu dönemde önemli kitlesel eylemler gerçekleştirildi, yayın ve eğitim çalışmalarına ağırlık verildi. 1975'teki Demokratik Hak ve Özgürlükler Mitingleri'nden sonra 1 Mayıs işçi Bayramı 1976'da DİSK tarafından kitlesel olarak kutlandı. Aynı yılın Eylül'ünde Devlet Güvenlik Mahkemeleri yasa tasarısına karşı Genel Yas Eylemi'yle direnen DİSK, siyasal içerikli bir genel grevi gerçekleştirmiş oldu. Ne var ki, DGM Direnişisi sonrasında işten atılan işçilere yeterince sahip çıkılmadı. "DGM'yi ezdik, sıra MESS'de", "grup sözleşmesine hayır" gibi gerçekçi olmayan sloganlar acı sonuçlar getirdi.

Bu dönemde DİSK ilkeleri "demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı" başlığı altında yeniden tanımlandı. DİSK'in "istemler" paketi oluşturuldu. İstemler arasında en önemli olanı TCK'nın 141. ve 142. maddelerinin kaldırılması talebiydi.

V. Genel Kurul sonrasında sosyalist olarak bilinen sendikacıların tasfiyesinde CHP'li sendikacılar "ilerlemeciler" ile ittifak içindeydi. Ama CHP operasyonu tamamlanınca balayı sona erecekti. DİSK Genel Başkanı'nın CHP'liler arasında önemli rahatsızlıklara yol açan UDC çağrısı bardağı taşıran son damla oldu. Yönetimde yollar ayrılıyordu. Üstelik artık yönetimi Maden-İş'ten devralabilecek 120 bin üyeli bir Genel-İş DİSK üyesi olmuştu.

"İlerlemeciler" ile birlikte sosyalistleri tasfiye edenler bu kez "ilerlemeciler"le hesaplaşmaya giriştiler. DİSK'te ikili yönetim oluştu. 4'ler, 3'ler tartışması, basına kadar yansıyan suçlamalardan sonra, Aralık 1977'deki VI. DİSK Genel Kurulu'nda, 2 dönem CHP milletvekilliği yapmış, Türk-İş içindeki 1971-74 döneminin sosyal demokrat sendikacılık hareketinin lideri, Genel-İş Başkanı Abdullah Baştürk DİSK Genel Başkanlığı'na seçildi. Önce 3'ler arasında yer alan Maden-İş üyesi MHP geçmişli Fehmi Işıklar da saf değiştirdi ve DİSK Genel Sekreteri oldu.

1966'da Türk-İş içinde yolları ayrılanlarla 1966-76'lı yılları Türk-İş'te Demirsoy-Tunç ekibiyle, 4'ler Raporu (sonradan 12'ler Raporu, 24'ler Raporu) gibi belgelerde DİSK'e yönelik suçlamalarla geçiren "sosyal demokrat" sendikacılar sonunda DİSK yönetiminde bir araya gelmişlerdi. Ama Türkiye'nin toplumsal ve politik gerçekleri, militan, ileri işçilerin baskısı, yine de yeni DİSK yöneticilerine "bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm" dedirtiyordu.

Milliyet gazetesi Genel Yayın Müdürü Abdi İpekeçi'nin DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk'le yaptığı ve 16 Ocak 1978 tarihli Milliyet gazetesinde yayınlanan röportajda DİSK Genel Başkanı şöyle diyordu: "DİSK bir sendikal örgüttür. DİSK'e sendikal örgütlere insanlar siyasal kanaatları aynı oldukları için değil, fakat ekonomik çıkarları aynı olduğu için girerler... **DİSK, sosyalist bir örgüttür.** Yani ideolojik yönü belirlenmiş, kendi yetkili karar organlarında saptanmış bir örgüttür... CHP'nin üst düzeydeki yönetimi de, milletvekili seçildiğim seçim çevreleri de, parlamento içinde birbirimizi tanıyan milletvekilleri de ve partinin pek çok yönetici kademeleri de benim bir sosyalist olduğumu bilirler idi."

1978-80: DİSK'in en zor dönemi

Ekonomik koşulların ağırlaşması, sömürünün artması, sosyalist örgütlenmelerin yarattığı ivmeler, kendiliğindenci mücadelenin militanlaşması, hepsinden de önemlisi faşist saldırıların yaygınlaşması, fabrikalara, işçi semtlerine bulaşması nedeniyle 1978-80 dönemini DİSK, geçmiş yıllara oranla daha eylemli geçirdi. Kanlı 1 Mayıs'ın ardından 1 Mayıs 1978'in yine görkemli olarak kutlanması, Türkiye işçi sınıfı tarihinde işçi-memur, DİSK'li-Türk-İş'li 800 bine yakın çalışanın katılımıyla en yaygın işçi eylemi olan 2 saatlik iş bırakımı, yani 20 Mart Faşizme İhtar Eylemi, Kahramanmaraş Katliamını Protesto Eylemi, 30 Nisan 1980 Eylemi, 4 demokrasi mitingi, 13 Şubat, 15-16 Haziran kutlamaları, faşistlerce hunharca katledilen DİSK eski Başkanı Kemal Türkler'in cenaze töreni bu dönemin önemli eylemleriydi.

Bu dönemde DİSK'in CHP hükümetinin getirdiği ve Türk-İş'in imzaladığı Toplumsal Anlaşma'yı reddetmesi ayrıntılarıyla tartışılması gerekli bir başka olgu. Ancak DİSK, CHP hükümeti döneminde olabildiğince eleştirel davrandı. İstemlerini sık sık yazılı olarak ilettiler, faşizme karşı mücadeleye dikkat çektiler. 20 Mart Faşizme İhtar Eylemi'ni iktidara rağmen örgütledi. Yine bu dönemde DİSK'le sendikalaşma mücadelesi veren demokratik kuruluşlar arasında daha sıcak bağlar kuruldu, birlikte önemli çalışmalar yapıldı, DİSK, TÖB-DER'i onursal üyeliğe kabul etti.

Örgütsel olarak kimi üye sendikaların tüzüklerindeki tartışma konusu olan anti-demokratik maddeler, ortak bir tüzük taslağıyla aşılacak istendi. DİSK Araştırma Enstitüsü ve DİSK Eğitim-Kültür Merkezi (DKM), DİSK Korosu kuruldu. DİSK, 1973 sonrasında üyesi olan belediye, banka ve bazı kamu sektörü işçileriyle birlikte 1979'da artık Türkiye'nin en ücra köşelerine kadar örgütlenmişti. Kimi olumsuzluklara rağmen örgüt içindeki iletişim oldukça gelişti. Bunun en güzel örneği, çok kısa zamanda örgütlenen 20 Mart Faşizme İhtar Eylemi'nin başarıya ulaşmasıdır.

1970 sonlarında DİSK, ekonomik mücadeledeki militanlığı, faşizme ve emperyalizme karşı kararlı tavır alışı ve siyasi içerikli açıklamalarıyla nicel gücünün üstünde bir etkinlik kazanmıştı.

"Sendika ağalığı" ya da öne çıkan militan işçilerin budanması türünde suçlamalara maruz kalan DİSK içinde 1978-80 arasında çok sayıda yılanmış sendika lideri seçimle değiştirildi. Ancak yapılan olumlu işlerin yanı sıra, küçük işyerlerinin örgütlenmemesi, toplu sözleşme ve grevlerde kimi taktik yanlışlara düşülmesi, eşgüdüm sağlanamaması, eğitimin yeterince yaygınlaştırılmaması, tasfiyelerin varlığı, eylemlerden dolayı işsiz kalan işçilere uzun vadede sahip çıkılmaması bu dönemin olumsuzlukları arasında sayılmalıdır.

1975-77 dönemine oranla daha demokratik bir yönetimin gerçekleştirildiği 1978-80 döneminin en olumsuz olayı, Onur Kurulunca 4 sendikanın geçici olarak DİSK'ten ihraç edilmesiydi.

Ancak geçici ihraç süresinin bitiminden sonra gerçekleştirilen son DİSK Genel Kurulu'nda ihraç kararları tartışılmadan taraflar arasında yönetim için uzlaşma sağlandı. 2 Temmuz 1980'de sona eren VII. DİSK Genel Kurulu'ndaki en önemli olay ise 12 üye sendikanın son gün genel kurul çalışmalarına katılmayarak, bir basın açıklamasıyla yönetimde görev almayacaklarını bildirmeleriydi.

1976'da DİSK, kimilerince "DİSK-CHP-burjuvazi" üçgeninin bir ayağı olarak nitelendirildi. Özellikle 1979'dan sonra gelişen siyasi mücadele bağlamında DİSK yöneticilerinin, "ağalığı, teslimiyetçiliği" bazı sol sektör siyasi grupların temel eleştiri konularıydı. Çeşitli siyasal oluşumlar

DİSK sendikalarını yeterli görmediklerinden "alternatif" sendikalar kurdular, sendikal birliği biraz daha zayıflattılar. Öte yandan solun bölünmüşlük ortamında bir araya gelemeyen kimi sosyalist siyasi partiler "faşizme karşı DİSK bizi birleştirsün" çağrılarını yaptı. Türkiye solundaki bölünmeler doğal olarak DİSK'e büyük zararlar getirdi.

Ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi

İthal ikameci sanayileşme 1978'den sonra tıkanınca 24 Ocak 1980 Kararları geldi. DİSK bu kararları çok doğru yorumladı ve gelmekte olanı açıkladı. Sanayi ürünlerinin ihracatını teşvik edecek, enflasyonu durduracak, ucuz işgücüyle yabancı sermayeye çekici gelecek, sendikal hakları ve işçi ücretlerini denetim altına alacak bir yapılanma söz konusuydu.

Bu ekonomik politika ancak 1961 Anayasasındaki temel hak ve özgürlüklerin en önemlilerinin ve "sosyal adalet" kavramının bir kenara atılmasıyla mümkündü. Öte yandan ülke içinde belli mihraklarca yaygınlaştırılan terör olayları sürerken, kitlelerin demokratik muhalefeti genişliyordu. İşçilerin, emekçilerin bilinçlenmesinin, örgütlenmesinin önüne geçilmesi gerekiyordu.

Yapılacaklar 24 Ocak Önlemler Paketi'yle açıklandı. Bu modelin mimarı eski MESS Başkanı, dönemin Başbakanlık müsteşarı Turgut Özal'dı. Modele göre mücadeleci sendikalar ortadan kaldırılmalı ya da işlevsiz hale getirilmeliydi. Ancak varolan siyasi koşullar, iktidarın siyasi bağlantıları, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal koşullar 24 Ocak kararlarının sivil biçimde uygulanmasına olanak vermedi.

Ve 12 Eylül askeri darbesi geldi. Bu kez birinci hedef DİSK idi. DİSK'liler hapishaneye gönderilirken Türk-iş Genel Sekreteri bakan oldu.

Bazı kişisel olumsuzluklara rağmen, Askeri Mahkemede DİSK ve Türkiye işçi sınıfı onurlu bir biçimde savunuldu.

DİSK'li sendikacılar askeri mahkemelerde kendilerinden beklenebilecek ortalama düzeyden daha yüksek bir performans gösterdiler. Sonuçta 12 Eylül'e gelirken tabanda saygınlık yitirmeye başlayan kimi DİSK'li yöneticiler 12 Eylül sonrasında yeniden itibar kazandılar. Olayın paradoksal yanı da buydu.

Acı olan, yarım milyonluk işçi tabanının hapishanedeki DİSK'lilere sahip çıkamamasıydı. Tüm baskılar sonunda mahkeme salonunda boş kalan dinleyici tribünleri 1967-80 mücadele döneminin boyutlarını sergiliyordu.

İşçiler DİSK ile ne kazandı?

İşçiler işyerlerinde ilk kez DİSK ile kimlik kazandılar.
İlk kez DİSK ile dayanışmanın ne olduğunu algıladılar.
İlk kez DİSK ile farklı olmanın tadını tattılar.
Örgütlü kitle eylemi geleneğini ilk kez DİSK'te yaşadılar.
Sorgulamayı ilk DİSK'le öğrendiler.
DİSK'le birlikte dünyaya bakışları değişti.

İlk kez DİSK ile birlikte sendikal düzeyde ve kitlesel yaygınlıkta işçi sınıfının varlığı ve sınıf mücadelesi savunuldu.

Temsilcileri seçerek belirleme, toplu sözleşme taslağını katılım ile hazırlama, toplu sözleşme ya da grevleri oylama ile sonuçlandırma ilkeleri DİSK ile ete kemiğe büründü.

İşçi konseyleri, işyeri komiteleri DİSK sendikalarında tartışıldı.

Sendikal gündemi belirleyen hep DİSK oldu.

Her şeye rağmen,

devletten, siyasi iktidarlardan, işverenlerden bağımsız sendikacılık anlayışı ile,

tabanın söz ve karar sahibi olması ilkesi ile,

sendikal mücadeleyi, demokrasi mücadelesiyle içiçe sürdürmesi ile,

işçilerin bir sınıf olarak siyasi mücadele hakkını savunması ile,

hızla harekete geçebilme ve kitleleri canlı olarak kavrayabilme yeteneği ile,

işçilere işyerlerinde gerçek kimlik kazandırması ile,

sendikal birliği "ilkelerde birlik, tabanda birlik" ilkesiyle savunması ile,

kısacası DİSK'i DİSK yapan ilkeleri ile

DİSK Türkiye işçi sınıfının umudu oldu.

İlk çeyrek asır tarihe böyle yazıldı.

Bugün gerilere bakıldıkça DİSK'e ilişkin tüm olumsuzluklar DİSK'in ikincil yönünü oluşturur.

DİSK'in birincil yönü şudur: DİSK devlet sendikacılığına, vesayetçi sendikacılığa, uzlaşmacı sendikacılığa karşı ilk ve ciddi bir alternatiftir. Resmi ideolojiyle sendikal bağlamda ilk hesaplaşma çabasıdır.

Türkiye sendikacılık hareketi sınıf için ne kazandıysa DİSK ile kazandı.